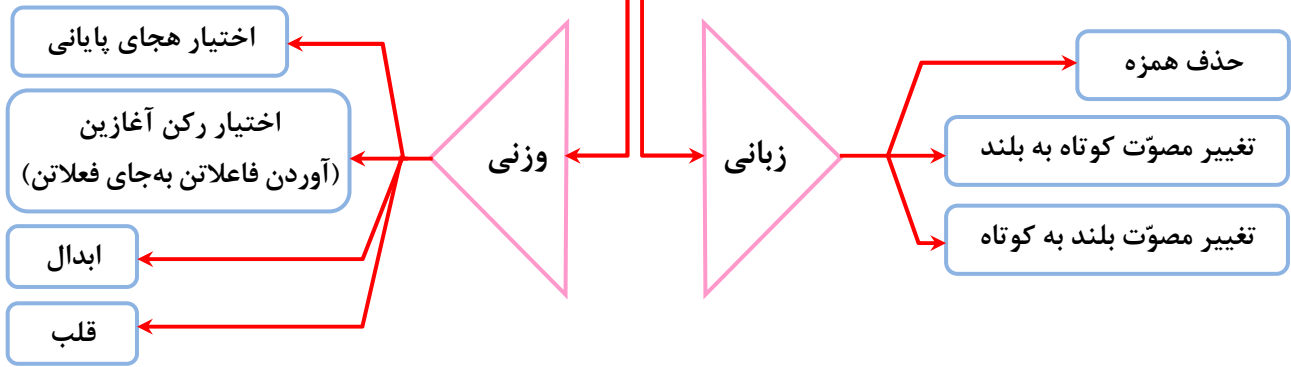

اختیارات شاعری

انواع اختیارات شاعری

۱- حذف همزه

نکته: در این اختیار فقط به واژه‌هایی که **ا** یا **آ** دارند توجه می‌کنیم.

$ا = آ$ $ء = ا$

سر **ا** فکنده = سر **ء** فکنده

در **آ** مد = در **ء** مد

پس واژه‌های زیر را با توجه به این نکته، می‌توان به دو شکل زیر خواند:

دانش **ء** موز دا نش ءا موز
 دا نِ شا موز

دست **ء** نداز دست ءن داز
 دس تن داز

خوش **ء** واز خُش ءا واز
 خُ شا واز

بد **ء** ندام بَد ءن دام
 بَ دَن دام

راه آسان پیدا کردن اختیار

۲- تغییر هجای کوتاه به بلند

- ۱ ابتدا وزن شعر را از طریق گوش به دست می آوریم.
- ۲ در صورتی که نکته‌های استثنایی زیر را ندیدیم هجاهای کوتاه شعر را می‌شمریم.
- ۳ اگر از تعداد هجاهای کوتاه وزن اصلی شعر، هجای بیش‌تری به دست آوردیم این اختیار به کار رفته است.

نکته‌های استثنایی

- ۱ شعر با رکن **فعلاتن** آغاز شود:

فعلاتن فعلاتن فعلن

فعلاتن مفاعلن فعلن

اگر در رکن آغازین به جای فعلاتن، فاعلاتن آورده بود، هجای نخست را کوتاه حساب می‌کنیم.

- ۲ اختیار ابدال در شعر به کار رفته باشد. در جایی که ابدال به کار رفته است، هجای بلند ابدال شده را دو هجای کوتاه به حساب می‌آوریم.
- ۳ اگر در شعر، اختیار کوتاه تلفظ کردن مصوت بلند به کار رفته بود، آن هجای کوتاه را جزء هجاهای کوتاه به حساب نمی‌آوریم.

مثال:

- U U
- U U

-- U U
-- U U

-- U U
-- U -

وزن شعر ←

اختیار شاعری ←

برای شمارش هجاهای کوتاه، این هجا را کوتاه تصوّر می‌کنیم.

مثال:

- U U
- -

-- U U
-- U U

-- U U
-- U U

وزن شعر ←

اختیار شاعری ←

برای شمارش هجاهای کوتاه، این هجای بلند را دو هجای کوتاه تصوّر می‌کنیم.

مثال:

-- U
-- U

- U - U
- U - -

U - -
U - -

وزن شعر ←

اختیار شاعری ←

درست است که این هجا به دلیل اختیار شاعری کوتاه تلفظ می‌شود ولی در شمارش هجاهای کوتاه جزء هجاهای کوتاه محسوب نمی‌شود.

به نام خداوند جان و خرد
کزین برتر اندیشه برنگذرد

بیت بالا بر وزن «مفعولن فَعولن فَعولن فعل» است.

U - U - U - U - U - U

همان طور که می‌بینیم در این وزن چهار بار از هجای کوتاه استفاده شده است. با این نتیجه به سراغ تقطیع شعر می‌رویم. اگر در هر مصراع بیش از چهار هجای کوتاه به کار رفته باشد، یقیناً از اختیار بلند تلفظ کردن هجای کوتاه استفاده شده است.

الگوی هجایی	U	-	U	-	U	-	U	-	U	-	
مصراع نخست	بِ	نا	م	خُ	دا	وَنَد	دِ	جا	نُ	خِ	رَد
مصراع دوم	کُ	زین	بر	تُ	رَن	دی	شِ	بر	نَگ	دُ	رَد

در مصراع نخست، دو بار از این اختیار استفاده شده است. چون که شش هجای کوتاه در این مصراع دیده می‌شود.

۳- تغییر هجای بلند به کوتاه

شرایط استفاده از این اختیار:

۱- بیتی که این اختیار را دارد باید از واژه‌ای استفاده کند که مصوت «و» و «ی» داشته باشد.

گیسو آبرو ابرو
ساقی کشتی باقی

۲- پس از این واژه‌ها باید حتماً مصوت کوتاه یا بلند آمده باشد.

ساقی بگو ساقی ی من
آهو بین آهو ی دل

در مثال‌هایی که می‌بینید می‌توان از این اختیار استفاده کرد، **واج میانجی** دیده می‌شود.

۳- واژه‌های تک‌هجایی مثل **مو، رو، گو، جو** در این اختیار نمی‌گنجد ولی واژه‌ی **سو** استثنا است.

کوتاه تلفظ کردن مصوت بلند

۱- این اختیار فقط در جایی صورت می‌گیرد که مصوت‌های بلند (ی) و (و) به‌کار رفته باشد، ولی چند نکته‌ی مهم را در این مورد باید در نظر داشت:

۱- این دو مصوت هرگز نباید صدای صامت بدهند.

ی	✓	ساقی	کشتی	وادی
و	✗	می	ری	پیایی
ی	✓	آهو	گیسو	آبرو
و	✗	خسرو	درو	ناو

۲- مصوت‌های بلند (ی) و (و) باید در پایان واژه آمده باشند.

ی	✓	شاهی	سینی	باقی
و	✗	پاییز	باریک	میزان
ی	✓	لیمو	هیاهو	پارو
و	✗	سوزن	روزگار	گور

۳- بعد از این دو مصوت نباید صامت بیاید.

ی	✓	گاهی از	کشتی آنجا	ساقی یاقوتی بده
و	✗	گاهی ببین	کشتی ببر	ساقی بگو
ی	✓	ابروی او	گیسوی تو	آهوی دل
و	✗	ابرو ببین	گیسو بتر	آهوکشی

مصوت‌های بلند (ی) و (و) در صورتی می‌توانند کوتاه تلفظ شوند که (پس از این مصوت‌ها؛ «همزه»، «کسره‌ی اضافه»، و یا صامت «ی» بیاید).

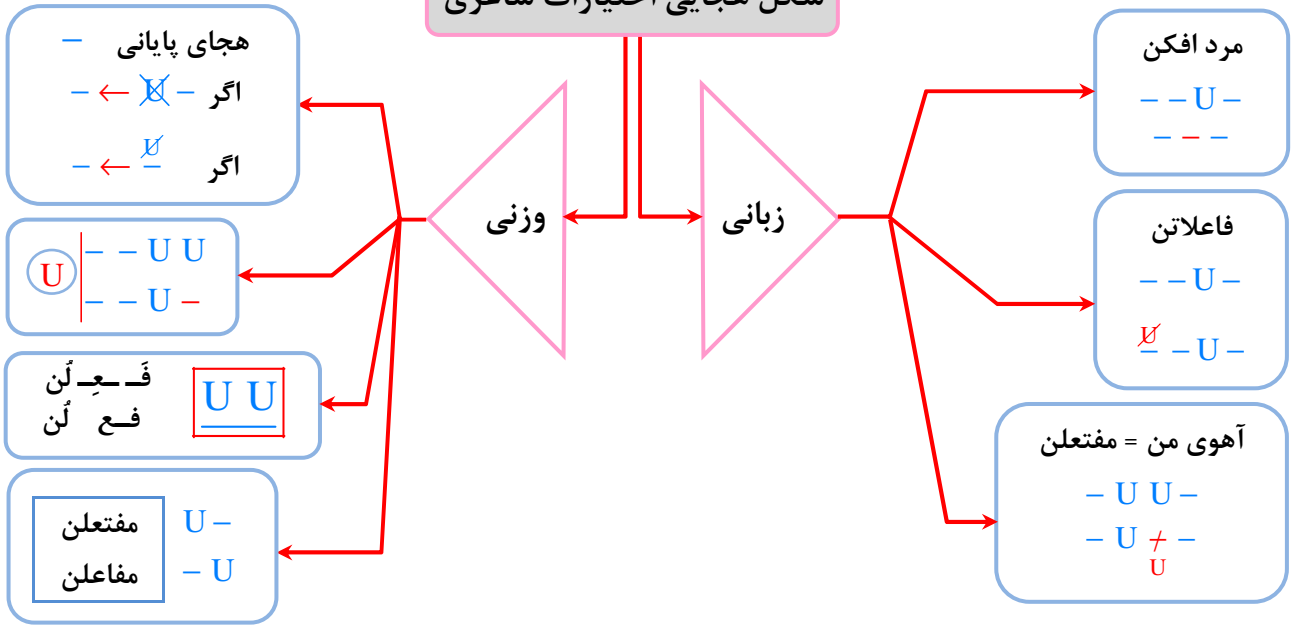
همزه	ساقی از آن باده‌ی منصور دم در رگ و در ریشه‌ی من صور دم
کسره‌ی اضافه	شب تار است و ره وادی ایمن در پیش آتش طور کجا، موعد دیدار کجاست؟
صامت (ی)	ساقی یاقوتی شرابت را بریز کور بادا چشم بدخواه مریض

در تمام موارد بالا مصوت بلند (ی) به‌ضرورت وزن تبدیل به هجای کوتاه می‌شود. یعنی به‌ترتیب واژه‌های رنگی در بیت‌های بالا به این شکل خوانده می‌شوند.

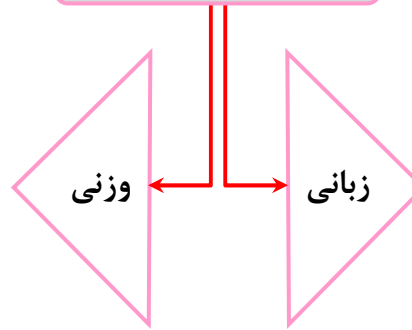
بیت نخست	مفتعلن	مفتعلن	فاعلن
بیت دوم	مفتعلن	مفتعلن	فاعلن
بیت سوم	مفتعلن	مفتعلن	فاعلن

ساقی یزان باده‌ی منصو ر دم ساقی یزان
 فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن
 شب تار اس ت ره وا دی ایمن در پیش
 فاعلاتن فاعلاتن فاعلن فاعلن
 ساقی یاقو تی شرابت را بریز

شکل هجایی اختیارات شاعری

مثال اختیارات شاعری

هر بی سر و پا یوسف کنعان شدنی نیست

مفعول مفاعیلُ مفاعیلُ فعولن												
-	-	U	U	-	-	U	U	-	-	U	U	-
هر	بی	سَر	پا	یوسف	کنعان	شدنی	نیست					
-	-	U	U	-	-	U	U	-	-	U	U	-

روز و شبم را به هم آمیختم

مفتعلن مفتعلن فاعلن										
-	U	-	-	U	U	-	-	U	U	-
رو	ز	ش	بم	را	به	هم	آمیختم			
-	U	-	-	U	U	-	-	U	U	-

گیر کردم ته بن بست جنون

فعلاتن فعلاتن فعلن										
-	U	U	-	-	U	U	-	-	U	U
نون	ج	ت	بست	بن	ته	دَم	کَر	ر	گیر	
-	U	U	-	-	U	U	-	-	U	U

به یاد بچگی ها صندلی را بکش از زیر پایم تا بخندیم

مفاعیلن مفاعیلن فعولن										
-	-	U	-	-	-	U	-	-	-	U
را	لی	د	صن	ها	گی	چه	بچ	یاد	بچگی	
-	-	U	-	-	-	U	-	-	-	U

من به اندازه ی تنها، تنها

فعلاتن فعلاتن فَعِلن										
-	U	U	-	-	U	U	-	-	U	U
ها	تن	ها	تن	ی	ز	دا	اند	پ	من	
-	-	-	-	U	U	-	-	U	U	

آن آهوی سیه چشم از دام ما برون شد

مفعول فاعلاتن، مفعول فاعلاتن										
-	-	U	-	U	-	-	-	-	U	-
شد	رون	ب	ما	م	دا	مز	چشم	یه	سب	ی
-	-	U	-	U	-	-	-	-	U	-

ساز دلم گوش کن بساز با من دمی

مفتعلن فاعلن، مفتعلن فاعلن										
-	U	-	-	U	U	-	-	U	-	-
می	د	من	با	ز	ساز	کن	گوش	دلم	ساز	
-	U	-	-	U	-	-	U	-	-	-